

<https://doi.org/10.26565/1992-4224-2026-45-06>

УДК (UDC): 338.483:502.131(477.54)

С. І. СИСОЄВА, канд. наук з державного управління,
доцент кафедри готельного, ресторанного бізнесу і крафтових технологій
e-mail: svitlanasysoieva@gmail.com ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0790-0581>
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
пр. Науки, 9а, Харків, 61165, Україна

ОЦІНКА ЕКОЛОГО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВО-ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Мета. Комплексно оцінити еколого-туристичний потенціал Харківської області на основі актуального адміністративно-територіального устрою, структури природно-заповідного фонду та безпеково-екологічних обмежень воєнного часу.

Методи. Аналіз офіційних екологічних і нормативних джерел, картографічне узагальнення, нормована бальна оцінка, експертне ранжування чинників, кластеризація природно-рекреаційних територій та SWOT-аналіз.

Результати. Харківська область має значний ресурсний потенціал для розвитку екологічного, пізнавального, наукового та рекреаційного туризму, зумовлений поєднанням лісостепових і степових екосистем, річкових долин Сіверського Дінця, Осколу, Уд, Харкова та Лопані, лісових масивів, водно-болотних угідь і дендрологічних об'єктів. Оцінювання виконано за чотирма групами критеріїв: природно-екологічний потенціал, інфраструктурне забезпечення, транспортно-інформаційна доступність і безпекова доступність. Для усунення суб'єктивності розрахунків запропоновано формалізований інтегральний індекс із фіксованими вагами компонентів і шкалою 0-10 балів. Виділено п'ять еколого-туристичних кластерів: Гомільшансько-Сіверськодонецький, Слобожансько-Краснокутський дендрологічно-природоохоронний, Печенізько-Старосалтівський, Куп'янсько-Дворічансько-Борівський і Харківський приміський лісопарково-рекреаційний. Найвищий ефективно реалізований потенціал мають Харківський приміський та Гомільшансько-Сіверськодонецький кластери, тоді як Куп'янсько-Дворічансько-Борівський кластер характеризується високою природною цінністю, але критично низькою безпековою доступністю.

Висновки. Перспективи розвитку екотуризму в Харківській області визначаються не лише ресурсною привабливістю, а й рівнем екологічної реабілітації, розмінування, відновлення інфраструктури, цифрового інформування та інтеграції територіальних громад у післявоєнну модель сталого природокористування.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: екологічний туризм, Харківська область, природно-заповідний фонд, безпековий ризик, сталий розвиток, еколого-туристичний кластер

Як цитувати: Сисоєва С. І. Оцінка еколого-туристичного потенціалу Харківської області в умовах безпеково-екологічних ризиків воєнного часу. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології.* 2026. Вип. 45. С. 67–78. <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2026-45-06>

In cites: Sysoieva, S. I. (2026). Assessment of the ecological and tourism potential of Kharkiv region under wartime safety and environmental risks. *Man and Environment. Issues of Neoeology*, (45), 67–78. <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2026-45-06> (in Ukrainian)

Вступ

Екологічний туризм розглядається як форма природоорієнтованого використання територій, що поєднує рекреаційні потреби населення, екологічну освіту, підтримку місцевих громад і збереження біорізноманіття. У сучасних умовах він набуває значення не лише як сегмент туристичного ринку, а й як інструмент сталого управління природними

територіями, особливо в регіонах із високою концентрацією об'єктів природно-заповідного фонду та чутливих екосистем [1, 2].

Для України розвиток екотуризму має подвійне значення. З одного боку, він спирається на значний природно-рекреаційний потенціал, різноманітність ландшафтів і мережу заповідних територій. З іншого боку,

територій стало залежним від безпекових, мінних, екологічних та інфраструктурних обмежень [3-5]. Тому традиційна оцінка туристичного потенціалу, яка ґрунтується лише на наявності природних ресурсів, уже не є достатньою.

Харківська область є показовим регіоном для такого типу дослідження. Вона розташована у межах лісостепової та степової природних зон, має розвинену гідрографічну мережу, значні лісові масиви, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, дендрологічні й садово-паркові об'єкти. Водночас область зазнала істотного впливу бойових дій, окупації окремих територій, мінування, руйнування інфраструктури та пошкодження природних комплексів [3, 6].

Об'єкти та методи дослідження

Об'єктом дослідження є природні, рекреаційні, інфраструктурні та безпекові передумови формування еколого-туристичного потенціалу Харківської області. Предметом дослідження є просторові закономірності концентрації природно-рекреаційних ресурсів, рівень їх фактичної доступності та можливості залучення до сталого екотуристичного використання.

Територіальною основою дослідження є чинний адміністративно-територіальний устрій Харківської області. Згідно з постановою Верховної Ради України № 807-ІХ та розпорядженням Кабінету Міністрів України № 725-р, область аналізується в межах укрупнених районів і територіальних громад, а не за застарілою сіткою колишніх районів [11, 12]. За даними Харківської обласної ради, до складу області входять 7 районів і 56 територіальних громад [13].

Інформаційну базу становили: Екологічний паспорт Харківської області за 2024 рік, офіційні нормативні документи щодо адміністративного устрою, реєстри та переліки територій і об'єктів природно-заповідного фонду, матеріали відкритих джерел щодо екологічних наслідків війни, а також результати експертного узагальнення щодо придатності територій до екотуристичного використання [3-6, 11-17].

Період дослідження охоплює 2021-2025 рр. Довоєнний стан використано як базовий для характеристики ресурсного потенціалу, а станом на 2024-2025 рр. враховано

наявні дослідження розвитку екологічного туризму в Україні переважно розкривають загальні передумови, проблеми та перспективи цього напрямку [7-10]. Однак для Харківської області залишається недостатньо опрацьованим питання поєднання ресурсної оцінки еколого-туристичного потенціалу з чинним адміністративно-територіальним устроєм, актуальними даними природно-заповідного фонду та безпеково-екологічними ризиками воєнного часу.

Метою є комплексна оцінка еколого-туристичного потенціалу Харківської області та визначення перспективних напрямів його розвитку з урахуванням актуального адміністративно-територіального устрою, структури природно-заповідного фонду й безпеково-екологічних обмежень воєнного часу.

вплив воєнних дій, доступності територій і пошкодження природоохоронних об'єктів. Такий підхід дає змогу відокремити ресурсний потенціал території від її фактичної придатності до безпечного туристичного використання.

Для кількісної оцінки використано інтегральний індекс еколого-туристичного потенціалу території (ЕТРІ), який розраховано за формулою:

$$ЕТРІ_j = 0,35N_j + 0,25I_j + 0,20A_j + 0,20B_j,$$

де N_j – природно-екологічний потенціал j -ї території;

I_j – інфраструктурне забезпечення;

A_j – транспортно-інформаційна доступність;

B_j – безпекова доступність.

Показник B_j не є оцінкою небезпеки: високий бал означає вищу можливість безпечного використання території, низький бал – значні обмеження через воєнні, мінні, екологічні або інфраструктурні ризики.

Кількісні показники нормувалися до шкали 0-10 балів. Для стимуляторів застосовано нормування $x' = 10(x - x_{\min}) / (x_{\max} - x_{\min})$, для дестимуляторів - $x' = 10(x_{\max} - x) / (x_{\max} - x_{\min})$. Якісні показники оцінювалися за п'ятирівневою шкалою: 0-2 бали - дуже низький рівень; 3-4 - низький; 5-6 - середній; 7-8 - високий; 9-10 - дуже високий.

Остаточні оцінки формувалися як середнє значення за групою показників із перевіркою логічної узгодженості між ресурсною цінністю, інфраструктурою і безпековою доступністю (табл. 1).

Таблиця 1

Система показників для оцінювання еколого-туристичного потенціалу Харківської області
Table 1
System of indicators for assessing the ecological and tourism potential of Kharkiv Region

Компонент /Component	Вага /Weight	Зміст показників /Indicator content	Напрямок оцінювання /Direction of assessment
Природно-екологічний потенціал (N) /Natural and ecological potential (N)	0,35	Площа та концентрація ПЗФ; ландшафтне різноманіття; наявність лісових, водно-болотних, степових і річкових екосистем; природоохоронна цінність /Area and concentration of the NRF; landscape diversity; presence of forest, wetland, steppe and river ecosystems; environmental value	Стимулятор /Stimulant
Інфраструктурне забезпечення (I) /Infrastructural provision (I)	0,25	Наявність засобів розміщення, пунктів харчування, маркованих маршрутів, візит-центрів, локальних туристичних сервісів /Availability of accommodation facilities, food points, marked routes, visitor centers, local tourist services	Стимулятор /Stimulant
Транспортно-інформаційна доступність (A) /Transport and information accessibility (A)	0,20	Автомобільна й залізнична доступність; близькість до Харкова та районних центрів; цифрове представлення маршруту; навігація /Automobile and rail accessibility; proximity to Kharkiv and district centers; digital representation of the route; navigation	Стимулятор /Stimulant
Безпекова доступність (B) /Safety accessibility (B)	0,20	Відсутність активних бойових дій, окупації, мінної небезпеки, офіційних обмежень доступу; стан інфраструктури та санітарно-екологічна безпечність /Absence of active hostilities, occupation, mine danger, official access restrictions; condition of infrastructure and sanitary and ecological safety	Стимулятор; низький бал означає високі ризики /Stimulant; low score means high risks

Дослідження спирається на сучасні підходи багатокритеріального оцінювання рекреаційного та природо-орієнтованого туризму, де поєднуються GIS-аналіз, норму-

вання критеріїв, експертне ранжування та інтегральна оцінка територіальних альтернатив [18-20].

Результати дослідження та обговорення

Актуальна природно-ресурсна база екологічного туризму. Харківська область розташована на північному сході України в межах лісостепової та степової природних зон. Площа області становить 31418,5 км². Рельєф території є хвилястою рівниною, розчленованою річковими долинами, ярами та балками.

Основною водною артерією є Сіверський Донець, до басейну якого належить більша частина території області; важливими також є річки Оскіл, Уди, Харків, Лопань, Берека, Вовча та інші водотоки [6].

Еколого-туристичний потенціал області формується завдяки поєднанню кількох типів природних ресурсів: лісових масивів,

заплавних і водно-болотних комплексів, степових ділянок, крейдяних схилів, річкових долин, дендрологічних і садово-паркових об'єктів. Саме таке поєднання створює передумови для розвитку пішохідного, пізнавального, орнітологічного, водного, наукового й освітнього екотуризму.

Головною інституційною основою екологічного туризму є природно-заповідний фонд. За Екологічним паспортом Харківської області за 2024 рік, станом на 01.01.2025 природно-заповідний фонд області налічує 247 об'єктів; загальна облікова площа становить 85446,0 га, фактична площа – 74888,2 га, або 2,4% площі області [6]. Ці показники принципово відрізняються

від неуточнених даних, що інколи наводяться у вторинних оглядових джерелах,

тому в цій статті використано саме офіційну актуалізовану структуру ПЗФ (табл. 2).

Таблиця 2

Актуалізована структура природно-заповідного фонду Харківської області станом на 01.01.2025

Table 2

Updated structure of the nature reserve fund of Kharkiv Region as of 01.01.2025

Категорія територій та об'єктів ПЗФ /Category of territories and objects of the NPF	Кількість, шт. / Number, pcs.	Площа, Га / Area, ha	Функціональне значення для екотуризму /Functional value for ecotourism
Природні та біосферні Заповідники /Nature and biosphere reserves	0	-	Не представлені в області /Not represented in the region
Національні природні парки / National nature parks	3	22 690,0	Ядра природоохоронного, наукового та освітнього туризму / Nuclei of nature conservation, scientific and educational tourism
Регіональні ландшафтні парки / Regional landscape parks	7	20 544,3	Рекреаційне використання за режиму охорони ландшафтів / Recreational use under landscape protection regime
Заказники загальнодержавного значення / Reserves of national importance	3	1 038,0	Збереження біорізноманіття і спеціалізований науково-пізнавальний туризм / Biodiversity conservation and specialized scientific and educational tourism
Заказники місцевого значення / Reserves of local importance	171	37 658,4	Локальна основа для громадських екостежок і пізнавальних маршрутів / Local basis for public eco-trails and educational routes
Пам'ятки природи місцевого значення / Natural monuments of local importance	44	645,9	Точкові об'єкти природничої Інтерпретації / Point objects of natural interpretation
Заповідні урочища / Reserved tracts	9	2 537,2	Охорона цінних природних комплексів і локальних екосистем / Protection of valuable natural complexes and local ecosystems
Ботанічні сади / Botanical gardens	2	55,2	Освітній і науковий туризм / Educational and scientific tourism
Дендрологічні парки / Dendrological parks	2	74,3	Еколого-освітній і культурно-пізнавальний туризм / Ecological, educational and cultural and educational tourism
Зоологічні парки / Zoological parks	1	22,0	Освітня та природоохоронна функція / Educational and environmental function
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва / Parks-monuments of landscape art	5	180,7	Культурно-ландшафтний туризм / Cultural and landscape tourism
Разом, облікова площа / Total, registered area	247	85 446,0	Сукупна мережа природоохоронних територій області / Total network of nature conservation territories of the region
Фактична площа ПЗФ / Actual area of the NPF	247	74 888,2	2,4% площі адміністративно-територіальної одиниці /2.4% of the area of the administrative-territorial unit

Джерело: складено за даними Екологічного паспорта Харківської області за 2024 рік [6].

Структура ПЗФ підтверджує, що область не має природних заповідників, однак має три національні природні парки, сім регіональних ландшафтних парків і значну кількість заказників місцевого значення. Це суттєво змінює інтерпретацію туристичного

потенціалу: ключовим ресурсом є не окремий «еталонний» заповідник, а мережа природоохоронних територій різного режиму, які можуть бути об'єднані в тематичні маршрути, екологічні стежки та освітні програми (табл. 3).

Таблиця 3

Функціональна типологія природних ресурсів для екологічного туризму

Table 3

Functional typology of natural resources for ecotourism

Тип ресурсу / Resource type	Приклади прояву в Харківській області / Examples of manifestation in Kharkiv region	Потенційні види екотуризму / Potential types of ecotourism	Основні обмеження / Main limitations
Лісові екосистеми / Forest ecosystems	Дубові, соснові та байрачні ліси; Гомільшанські ліси; приміські лісопаркові масиви / Oak, pine and birch forests; Gomilshan forests; suburban forest-park areas	Пішохідний, оздоровчий, освітній, фото-туризм / Hiking, health, educational, photo-tourism	Пожежна небезпека, мінування, пошкодження лісової інфраструктури / Fire hazard, mining, damage to forest infrastructure
Річкові долини / River valleys	Сіверський Донець, Оскіл, Уди, Харків, Лопань / Siverskyi Donets, Oskil, Udy, Kharkiv, Lopan	Водний, пізнавальний, ландшафтний / Water, cognitive, landscape	Забруднення вод, руйнування мостів, обмеження доступу / Water pollution, bridge destruction, access restrictions
Водно-болотні угіддя / Wetlands	Заплави, стариці, прибережні комплекси / Flood plains, old-growth forests, coastal complexes	Орнітологічний, науковий, освітній / Ornithological, scientific, educational	Сезонність, чутливість біотопів, санітарні Ризики / Seasonality, habitat sensitivity, sanitary risks
Степові та лучно-степові ділянки / Steppe and meadow-steppe areas	Балки, схили, ділянки цілинної та напівприродної рослинності / Gibs, slopes, areas of virgin and semi-natural vegetation	Ботанічний, освітній, фото-туризм / Botanical, educational, photo-tourism	Випалювання, розорювання, військово пошкодження ґрунтів / Burning, plowing, military damage to soils
Дендрологічні та садово-паркові об'єкти / Dendrological and garden-park objects	Краснокутський дендропарк, парки-пам'ятки / Krasnokutsky Arboretum, parks-monuments	Культурно-пізнавальний, освітній, науковий / Cultural and cognitive, educational, scientific	Потреба в утриманні, відновленні й цифровій інтерпретації / Need for maintenance, restoration and digital interpretation

Кластерна модель еколого-туристичного потенціалу. З урахуванням просторової концентрації природних ресурсів, ПЗФ, транспортної доступності, наявності туристичних сервісів і безпекових обмежень виділено п'ять еколого-туристичних кластерів. Кластер у цьому дослідженні розглядається не як адміністративна одиниця, а як функціонально пов'язана територія, де

природні об'єкти, маршрути, громади та інфраструктура можуть формувати спільний туристичний продукт. Такий підхід дає змогу уникнути помилки використання застарілої сітки районування. Кожен кластер співвіднесено з чинними районами та громадами, але оцінка виконується за природно-рекреаційною логікою, що є більш коректним для екологічного туризму.

Бальні оцінки кластерів визначалися шляхом нормування кількісних показників та експертного узагальнення якісних характеристик. Для природно-екологічного потенціалу враховувалися кількість і площа об'єктів ПЗФ, ландшафтна різноманітність, наявність водних, лісових, степових і дендрологічних ресурсів. Інфраструктурна складова оцінювалася за наявністю туристичних сервісів,

засобів розміщення, маркованих маршрутів і візит-центрів. Транспортно-інформаційна доступність визначалася за транспортною зв'язаністю, близькістю до центрів попиту та цифровим представленням маршрутів. Безпекова доступність оцінювалася з урахуванням даних про окупацію, активні бойові дії, мінну небезпеку, пошкодження ПЗФ та офіційні обмеження доступу (табл. 4).

Таблиця 4
Table 4

Інтегральна оцінка еколого-туристичного потенціалу пріоритетних кластерів
Integrated assessment of the ecological and tourism potential of priority clusters

Еколого-туристичний кластер / Ecological and tourist cluster	N	I	A	B	ETPI	Інтерпретація / Interpretation
Гомільшансько-Сіверськодонецький / Gomilshansko-Siversko-Donetsk	8,6	6,6	6,8	5,5	7,1	Високий ресурсний потенціал; потребує безпекової актуалізації маршрутів / High resource potential; requires safety updating of routes
Слобожансько-Краснокутський дендрологічно-природоохоронний / Slobozhansko-Krasnokutsky dendrological and nature conservation	8,2	5,8	6,1	6,5	6,8	Стабільний природоохоронний і освітній потенціал / Stable environmental and educational potential
Печенізько-Старосалтівський / Pechenizko-Starosaltivsky	7,4	5,2	5,9	3,8	5,8	Висока водно-рекреаційна цінність за суттєвих обмежень доступу / High water and recreational value with significant access restrictions
Куп'янсько-Дворічансько-Борівський / Kupyansko-Dvorichansko-Borivsky	8,8	3,5	3,2	1,5	4,9	Дуже цінний природний комплекс, але фактично непридатний для туризму під час активних бойових ризиків / Very valuable natural complex, but practically unsuitable for tourism during active combat risks
Харківський приміський лісопарково-рекреаційний / Kharkiv suburban forest park and recreational	6,4	8,0	8,4	6,2	7,2	Найвища реалізаційна спроможність завдяки інфраструктурі та близькості до споживача / Highest implementation capacity due to infrastructure and proximity to the consumer

Примітка: N – природно-екологічний потенціал; I – інфраструктура; A – транспортно-інформаційна доступність; B – безпекова доступність. ETPI розраховано за формулою, наведеною в розділі «Об'єкти та методи дослідження». Оцінки мають дослідницький характер і не замінюють офіційного висновку щодо безпечності відвідування територій.

Note: N – natural and ecological potential; I – infrastructure; A – transport and information accessibility; B – safety accessibility. ETPI is calculated according to the formula given in the section “Objects and methods of research”. The assessments are of a research nature and do not replace an official conclusion on the safety of visiting the territories.

Результати визначають, що найвищий ефективно реалізований потенціал мають території, де ресурсна привабливість поєднується з доступністю, інфраструктурою та відносно нижчим рівнем безпекових

обмежень. Саме тому Харківський приміський лісопарково-рекреаційний кластер отримав близький до найвищого індекс, попри нижчу природоохоронну унікальність порівняно з Куп'янсько-Дворічансько-Борівським

кластером. Останній має найвищу природну цінність, але через бойові дії, мінну небезпеку, руйнування інфраструктури й обмеження доступу його фактичний туристичний потенціал у воєнний період є різко зниженим.

Вплив воєнного чинника на еколого-туристичну придатність територій. Воєнний чинник є системним обмежувачем для еколого-туристичного використання Харківської області. Його вплив проявляється не лише у зменшенні туристичних потоків, а й у прямій трансформації природних територій: пожежах, механічному порушенні ґрунтів, забрудненні вод і ґрунтів, пошкодженні лісових екосистем, знищенні туристичної інфраструктури, мінній небезпеці та обмеженні доступу до заповідних об'єктів.

За Екологічним паспортом області, в окупації перебувало 103 об'єкти ПЗФ в Ізюмському, Куп'янському, Харківському та Чугуївському районах, що становить 41,7% загальної кількості об'єктів ПЗФ; 58 об'єктів перебували безпосередньо в зоні активних бойових дій. Окремо зазначено значні пошкодження РЛП «Червонооскільський» і «Фельдман-Екопарк», а також активні бойові дії на території Дворічанської селищної ради Куп'янського району, де розташований НПП «Дворічанський» [6].

Це означає, що оцінювати потенціал Харківської області лише за кількістю природних ресурсів некоректно. У воєнних умовах слід розрізняти ресурсний потенціал, тобто природну й рекреаційну цінність території, та реалізований потенціал, тобто можливість її безпечного й законного використання для екотуризму (табл. 5).

Урахування воєнного чинника змінює логіку планування екологічного туризму. У мирний час пріоритет міг би надаватися територіям із найвищою природною унікальністю. У воєнний та ранній післявоєнний періоди пріоритетність має визначатися триєдиною умовою: природна цінність – безпечна доступність – готовність місцевої інфраструктури. Забруднення водних об'єктів, пошкодження лісових екосистем або мінування не є лише чинниками «втрати привабливості»; вони створюють прямі екологічні та санітарно-безпекові ризики для населення й відвідувачів [3-5].

SWOT-аналіз розвитку екологічного туризму. SWOT-аналіз використано як якісний інструмент стратегічного узагальнення, а не як самостійну кількісну модель. Це дає змогу уникнути необґрунтованого присвоєння балів без розкриття джерел і способу

розрахунку. Фактори SWOT сформовано з урахуванням актуальних даних ПЗФ, адміністративного устрою, стану безпекової доступності та сучасних підходів до розвитку екотуризму (табл. 6).

Пріоритети післявоєнного відновлення та розвитку. Практична реалізація еколого-туристичного потенціалу Харківської області має відбуватися поетапно. На першому етапі пріоритетом повинні бути інвентаризація пошкоджених об'єктів ПЗФ, екологічне обстеження територій, перевірка мінної безпеки, оцінка санітарного стану водних об'єктів і лісових масивів. Без цього туристичне використання навіть найбільш привабливих природних територій не може вважатися сталим і безпечним. Запропонована поетапність узгоджується із загальнодержавними та регіональними пріоритетами відновлення, сталого просторового розвитку й підвищення спроможності громад [21, 22].

На другому етапі доцільно формувати мережу коротких безпечних маршрутів навколо доступних природних локацій, насамперед у Харківському приміському та Слобожансько-Краснокутському кластерах. Такі маршрути можуть виконувати рекреаційну, освітню й реабілітаційну функції для населення, не створюючи надмірного навантаження на чутливі екосистеми.

На третьому етапі, після стабілізації безпекової ситуації, можливе поступове повернення до розвитку водного, орнітологічного, ландшафтного та наукового туризму в долині Сіверського Дінця, Печенізько-Старосалтівському та Куп'янсько-Дворічансько-Борівському кластерах. Проте це має відбуватися лише після офіційного підтвердження безпеки, екологічного аудиту та відновлення управлінської спроможності природоохоронних установ.

Важливою умовою є цифровізація управління екотуризмом: створення інтерактивної карти безпечних екостежок, позначення заборонених або обмежених територій, розміщення інформації про стан маршрутів, правила поведінки, сезонні обмеження та контакти відповідальних служб. Такий інструмент є особливо актуальним у регіоні, де безпекова ситуація може швидко змінюватися.

Запропонована оцінка має низку обмежень. По-перше, інтегральний індекс відображає дослідницьку оцінку потенціалу, а не офіційний дозвіл на відвідування територій. Перед практичним використанням маршрутів потрібні актуальні висновки компетентних органів щодо мінної, санітарної, екологічної та інфраструктурної безпеки.

Таблиця 5

**Регіональна специфіка безпеково-екологічних обмежень еколого-туристичних кластерів
Харківської області**

Table 5

Regional specificity of safety and environmental restrictions of ecotourism clusters in Kharkiv Region

Кластер /Cluster	Ключові ризики / Key risks	Наслідки для туризму / Implications for tourism	Першочергові дії / Priority actions
Гомільшансько-Сіверськодонецький / Gomilshansko-Siversko-Donetsk	Пожежні ризики, локальні пошкодження інфраструктури, потреба в перевірці маршрутів / Fire risks, local infrastructure damage, need to check routes	Можливе обмежене відновлення коротких маршрутів після офіційного підтвердження безпеки / Limited resumption of short routes possible after official confirmation of safety	Аудит маршрутів, маркування безпечних ділянок, цифрове інформування / Route audit, marking of safe areas, digital information
Слобожансько-Краснокутський дендрологічно-природоохоронний / Slobozhansko-Krasnokutsky dendrological and nature conservation	Потреба в оновленні інформаційної інфраструктури, сезонні рекреаційні навантаження / Need to update information infrastructure, seasonal recreational loads	Перспективний для освітнього та науково-пізнавального туризму / Prospective for educational and scientific-cognitive tourism	Паспортизація екостежок, розвиток візит-центрів, лімітування навантаження / Certification of eco-trails, development of visitor centers, load limitation
Печенізько-Старосалтівський / Pechenizko-Starosaltivsky	Близькість до зон воєнного впливу, обмеження доступу, ризики для водних об'єктів / Proximity to military influence zones, access restrictions, risks to water bodies	Водний і прибережний туризм можливий лише після санітарно-екологічної та безпекової перевірки / Water and coastal tourism possible only after sanitary-ecological and safety inspection	Оцінка якості води, перевірка берегової інфраструктури, безпекова навігація / Water quality assessment, inspection of coastal infrastructure, safe navigation
Куп'янсько-Дворічансько-Борівський / Kupyansko-Dvorichansko-Borivsky	Активні бойові ризики, мінна небезпека, пошкодження ПЗФ, недоступність окремих територій / Active combat risks, mine danger, damage to the NRF, inaccessibility of certain territories	Туристичне використання в поточних умовах має бути припинене або різко обмежене / Tourist use under current conditions should be stopped or sharply limited	Розмінування, екологічна інвентаризація, відновлення природоохоронного управління / Demining, ecological inventory, restoration of environmental management
Харківський приміський лісопарково-рекреаційний / Kharkiv suburban forest park and recreational	Рекреаційне перевантаження, фрагментація зелених зон, забруднення й засмічення / Recreational overload, fragmentation of green areas, pollution and littering	Може виконувати функцію найближчої безпечної зони короткотривалого природоорієнтованого відпочинку / Can serve as the nearest safe zone for short-term nature-oriented recreation	Регулювання потоків, екоосвіта, моніторинг стану зелених зон / Flow regulation, ecological education, monitoring of the state of green zones

Таблиця 6

SWOT-матриця розвитку екологічного туризму в Харківській області

Table 6

SWOT matrix for ecotourism development in Kharkiv Region

Сильні сторони /Сильні сторони	Слабкі сторони / Слабкі сторони
Різноманітність лісостепових, степових, річкових і водно-болотних екосистем; наявність 247 об'єктів ПЗФ; три національні природні парки; близькість великого міського ринку споживачів; науково-освітній потенціал Харкова /Diversity of forest-steppe, steppe, river and wetland ecosystems; presence of 247 NPF objects; three national natural parks; proximity of a large urban consumer market; scientific and educational potential of Kharkiv	Низька частка фактичної площі ПЗФ у площі області; нерівномірність просторового розподілу ресурсів; недостатня кількість маркованих екостежок; слабе цифрове представлення маршрутів; залежність частини територій від безпекових обмежень /. Low share of the actual NPF area in the area of the region; uneven spatial distribution of resources; insufficient number of marked eco-trails; weak digital representation of routes; dependence of some territories on security restrictions.
Можливості /Opportunities	Загрози / Threats
Післявоєнна екологічна реабілітація природних територій; розвиток коротких безпечних маршрутів; інтеграція громад у туристичні продукти; створення цифрової карти екостежок; залучення міжнародних програм відновлення довкілля; розвиток наукового та освітнього туризму /Post-war ecological rehabilitation of natural areas; development of short safe routes; integration of communities into tourism products; creation of a digital map of eco-trails; involvement of international environmental restoration programs; development of scientific and educational tourism.	Мінна небезпека; повторні руйнування інфраструктури; пожежі та деградація лісових екосистем; забруднення вод і ґрунтів; неконтрольоване рекреаційне навантаження; нестача фінансування на інвентаризацію, розмінування й відновлення ПЗФ / Mine hazard; repeated destruction of infrastructure; fires and degradation of forest ecosystems; water and soil pollution; uncontrolled recreational load; lack of funding for inventory, demining, and restoration of the NPF.

По-друге, частина статистичної інформації в умовах воєнного стану має обмежену доступність або оновлюється із затримкою. Це особливо стосується стану пошкоджених природних територій, фактичної доступності окремих громад, стану туристичних об'єктів і протяжності придатних маршрутів.

Харківська область має значний еколого-туристичний потенціал, сформований поєднанням лісостепових і степових ландшафтів, річкових долин, лісових масивів, водно-болотних угідь, дендрологічних об'єктів і мережі природно-заповідного фонду.

Виділено п'ять пріоритетних кластерів: Гомільшансько-Сіверськодонецький, Слобожансько-Краснокутський дендрологічно-природоохоронний, Печенізько-Старосалтівський, Куп'янсько-Дворічансько-Борівський і Харківський приміський лісопарково-рекреаційний.

Запропонований інтегральний індекс ЕТРІ дає змогу поєднати природно-екологічну цінність, інфраструктурне забезпечення, транспортно-інформаційну та безпекову доступність. Найвищу реалізаційну спроможність у

По-третє, оцінювання безпекової доступності є часово нестабільним. Територія, яка в один період може розглядатися як відносно доступна, за зміни воєнної ситуації може стати непридатною для відвідування. Тому запропонована модель потребує регулярного оновлення.

Висновки

поточних умовах мають Харківський приміський лісопарково-рекреаційний та Гомільшансько-Сіверськодонецький кластери. Куп'янсько-Дворічансько-Борівський кластер зберігає дуже високу природну цінність, але через активні безпекові ризики його туристичне використання є тимчасово неприйнятним.

Воєнний чинник не лише зменшує туристичні потоки, а й трансформує саму структуру еколого-туристичного потенціалу. Пошкодження ПЗФ, мінна небезпека, забруднення вод і ґрунтів, лісові пожежі, руйнування інфраструктури та обмеження доступу мають розглядатися як ключові компоненти методики оцінювання.

Подальший розвиток екологічного туризму в Харківській області має ґрунтуватися на поетапній моделі: екологічна інвентари-

зація й розмінування; відновлення базової інфраструктури; паспортизація безпечних маршрутів; цифрове інформування відвідувачів;

залучення громад до управління туристичними продуктами; моніторинг рекреаційного навантаження на природні комплекси.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що конфлікту інтересів щодо публікації цього рукопису немає. Крім того, автор повністю дотримувалась етичних норм, включаючи плагіат, фальсифікацію даних та подвійну публікацію.

Декларація про використання ШІ

Автор використовувала ChatGPT-5.1 (OpenAI, 2025) виключно для редагування мови та корекції граматики. Весь науковий контент, матеріали та висновки створені автором. Остаточний текст переглянутий та перевірений автором.

Список використаної література

1. What Is Ecotourism? The International Ecotourism Society. URL: <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/> (дата звернення: 30.03.2026)
2. Ecotourism and Sustainable Tourism. Global Sustainable Tourism Council. URL: <https://www.gstc.org/ecotourism/> (дата звернення: 30.03.2026)
3. Environmental Damage Assessment. United Nations Development Programme in Ukraine. URL: <https://www.undp.org/ukraine/projects/environmental-damage-assessment> (дата звернення: 30.03.2026)
4. Leal Filho W., Fedoruk M., Eustachio J. H. P. P., Splodytel A., Smaliychuk A., Szykowska-Jóźwik M. I. The environment as the first victim: The impacts of the war on the preservation areas in Ukraine. *Journal of Environmental Management*. 2024. Vol. 364. Article 121399. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2024.121399>
5. Hartmane I., Biyashev B., Getman A., Yaroshenko O., Anisimova H. Impacts of war on Ukrainian nature. *International Journal of Environmental Studies*. 2024. Vol. 81, No. 1. P. 455-462. <https://doi.org/10.1080/00207233.2024.2314856>
6. Екологічний паспорт Харківської області за 2024 рік. Харківська обласна військова адміністрація. URL: https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1327/132692/Attaches/ekologichniy_pasport_2024_rik.pdf (дата звернення: 30.03.2026)
7. Глушенко А., Рудоманов Д. Розвиток екотуризму в Україні. Економічний простір. 2024. № 189. С. 119-122. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-22>
8. Замула І. В., Кирилюк Д. Р. Розвиток екологічного туризму в Україні. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 2(104). С. 3-9. [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-3-9](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-3-9)
9. Нікітенко К. С. Розвиток екотуризму в Україні: потенціал та проблеми. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. № 15. С. 259-263. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.32>
10. Токарева В., Горюнова К. Розвиток екотуризму в Україні: роль рекреаційних комплексів у залученні туристів та збереження екосистеми. *Економіка та суспільство*. 2025. № 71. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-62>
11. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 № 807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/807-20> (дата звернення: 30.03.2026)
12. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Харківської області: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 № 725-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/725-2020-%D1%80> (дата звернення: 30.03.2026)
13. Адміністративний устрій Харківської області. Харківська обласна рада. URL: <https://oblrada-kharkiv.gov.ua/administratyvnyj-ustrij-harkivskoyi-oblasti/> (дата звернення: 30.03.2026)
14. Природно-заповідний фонд Харківської області в розрізі територіальних громад. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-20.php> (дата звернення: 30.03.2026)
15. How Did the Russian Army Harm Ukraine's Environment in 2024? Ecoaction. 2025. URL: <https://en.ecoaction.org.ua/how-russian-army-harm-ukraine-environment2024.html> (дата звернення: 30.03.2026)
16. Перелік об'єктів природно-заповідного фонду станом на 01.01.2025 по Харківській області. Харківське обласне управління лісового та мисливського господарства. URL: <https://kharkivlis.gov.ua/perelik-obyektiv-prirodno-zapovidnogo-fondu-standom-na-01-01-2025-po-harkivskij-oblasti/> (дата звернення: 30.03.2026)
17. Нагадуємо правила відвідування заповідних територій. Державна екологічна інспекція у Харківській області. 2025. URL: <https://www.khark.dei.gov.ua/post/888> (дата звернення: 30.03.2026)
18. Barman J., Halder S., Das J., Ali S. S., Ben Hasher F. F., Rukhsana, Zhran M. Sustainable Ecotourism Suitability Assessment Using the Intergraded TOPSIS Model in the State of Mizoram, India. *Sustainability*. 2024. Vol. 16(24). Article 11066. <https://doi.org/10.3390/su162411066>

19. Zorlu K., Dede V. Evaluation of nature-based tourism potential in protected and sensitive areas by CRITIC and PROMETHEE-GAIA methods. *International Journal of Geoheritage and Parks*. 2023. Vol. 11(3). P. 349-364. <https://doi.org/10.1016/j.ijgeop.2023.05.004>
20. Silva S., Pinho M. Protected Areas and Nature-Based Tourism: A 30-Year Bibliometric Review. *Sustainability*. 2023. Vol. 15(15). Article 11698. <https://doi.org/10.3390/su151511698>
21. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/695-2020-%D0%BF> (дата звернення: 30.03.2026)
22. Стратегія розвитку Харківської області на 2021-2027 роки. Харків : Харківська обласна державна адміністрація, 2020. URL: <https://kharkivoda.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026)

Отримано: 02.04.2026 / Переглянуто: 03.05.2026 / Прийнято: 07.05.2026 / Опубліковано: 30.05.2026

S. I. SYSOIEVA, PhD (Public Administration),

Associate Professor of the Department of Hotel, Restaurant Business and Craft Technologies
e-mail - svitlanasysoieva@gmail.com ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0790-0581>

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
9a, Nauky Ave., Kharkiv, 61165, Ukraine

ASSESSMENT OF THE ECOLOGICAL AND TOURISM POTENTIAL OF KHARKIV REGION UNDER WARTIME SAFETY AND ENVIRONMENTAL RISKS

Purpose. To assess the ecological and tourism potential of Kharkiv Oblast using the current administrative framework, updated data on the nature reserve fund, and wartime safety and environmental restrictions.

Methods. The research applies analysis of official environmental and regulatory sources, cartographic generalization, normalized scoring, expert ranking, territorial clustering and SWOT analysis.

Results. Kharkiv Oblast has considerable potential for ecological, educational, scientific and recreational tourism due to the combination of forest-steppe and steppe ecosystems, river valleys, forests, wetlands and dendrological objects. The integrated assessment combines four components: natural and ecological potential, tourism infrastructure, transport and information accessibility, and safety accessibility. Five priority ecotourism clusters were identified: Homilshany-Siverskyi Donets, Slobozhanskyi-Krasnokutsk dendrological and nature conservation, Pechenihiy-Staryi Saltiv, Kupiansk-Dvorichna-Borova and Kharkiv suburban forest-park cluster. The highest effectively realized potential is recorded for the Kharkiv suburban and Homilshany-Siverskyi Donets clusters, while the Kupiansk-Dvorichna-Borova cluster retains very high natural value but has critically low safety accessibility under current wartime conditions.

Conclusions. The future development of ecotourism in Kharkiv Oblast depends on environmental rehabilitation, demining, infrastructure restoration, digital visitor information and integration of territorial communities into a post-war sustainable nature management model.

KEYWORDS: *ecotourism, Kharkiv Oblast, nature reserve fund, safety risk, sustainable development, ecotourism cluster*

Conflict of Interest

The author declares that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript. The author fully adhered to ethical standards, including issues of plagiarism, data fabrication, and duplicate publication.

AI Statement

The author used ChatGPT-5.1 (OpenAI, 2025) exclusively for language editing and grammar correction. All scientific content, materials, and conclusions were created by the author. The final text was reviewed and verified by the author.

References

1. The International Ecotourism Society. What Is Ecotourism? Retrieved from <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>
2. Global Sustainable Tourism Council. Ecotourism and Sustainable Tourism. Retrieved from <https://www.gstc.org/ecotourism/>
3. Environmental Damage Assessment. United Nations Development Programme in Ukraine. Retrieved from <https://www.undp.org/ukraine/projects/environmental-damage-assessment>
4. Leal Filho, W., Fedoruk, M., Eustachio, J. H. P. P., Splodytel, A., Smaliychuk, A., & Szykowska-Jóźwik, M. I. (2024). The environment as the first victim: The impacts of the war on the preservation areas in Ukraine. *Journal of Environmental Management*, 364, 121399. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2024.121399>

5. Hartmane, I., Biyashev, B., Getman, A., Yaroshenko, O., & Anisimova, H. (2024). Impacts of war on Ukrainian nature. *International Journal of Environmental Studies*, 81(1), 455-462. <https://doi.org/10.1080/00207233.2024.2314856>
6. Ecological Passport of Kharkiv Oblast for 2024. Kharkiv Regional Military Administration. Retrieved from https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1327/132692/Attaches/ekologichniy_pasport_2024_rik.pdf (in Ukrainian)
7. Hlushchenko, A., & Rudomanov, D. (2024). Development of ecotourism in Ukraine. *Economic Space*, (189), 119-122. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-22> (in Ukrainian)
8. Zamula, I. V., & Kyryliuk, D. R. (2023). Development of ecological tourism in Ukraine. *Economics, Management and Administration*, 2(104), 3-9. [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-3-9](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-3-9) (in Ukrainian)
9. Nikitenko, K. S. (2023). Development of ecotourism in Ukraine: potential and problems. *Taurida Scientific Herald. Series: Economics*, (15), 259-263. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.32> (in Ukrainian)
10. Tokareva V., Horiunova K. (2025). Development. of ecotourism in Ukraine: the role of recreational complexes in attracting tourists and preserving ecosystems, *Economy and Society*, (71). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-62> (in Ukrainian)
11. Verkhovna Rada of Ukraine. On the Formation and Liquidation of Districts: Resolution No. 807-IX of 17 July 2020. (2020). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/807-20> (in Ukrainian)
12. On Defining Administrative Centres and Approving Territories of Territorial Communities of Kharkiv Oblast: Order No. 725-r of 12 June 2020. (2020). Cabinet of Ministers of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/725-2020-%D1%80> (in Ukrainian)
13. Administrative Structure of Kharkiv Oblast. Kharkiv Regional Council. Retrieved from <https://oblrada-kharkiv.gov.ua/administratyvnyi-ustrij-harkivskoyi-oblasti/> (in Ukrainian)
14. Nature Reserve Fund of Kharkiv Oblast by Territorial Communities. Retrieved from <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-20.php> (in Ukrainian)
15. Ecoaction. How Did the Russian Army Harm Ukraine's Environment in 2024? (2025). Retrieved from <https://en.ecoaction.org.ua/how-russian-army-harm-ukraine-environment2024.html>
16. List of Nature Reserve Fund Objects as of 01.01.2025 in Kharkiv Oblast. (2025). Kharkiv Regional Forestry and Hunting Administration. Retrieved from <https://kharkivlis.gov.ua/perelik-obyektiv-pryrodno-zapovidnogo-fondu-stanom-na-01-01-2025-po-harkivskij-oblasti/> (in Ukrainian)
17. State Environmental Inspectorate in Kharkiv Oblast. Rules for Visiting Protected Areas. (2025). Retrieved from <https://www.khark.dei.gov.ua/post/888> (in Ukrainian)
18. Barman, J., Halder, S., Das, J., Ali, S. S., Ben Hasher, F. F., Rukhsana, Zhran M. (2024). Sustainable Ecotourism Suitability Assessment Using the Intergraded TOPSIS Model in the State of Mizoram, India. *Sustainability*, 16(24), 11066. <https://doi.org/10.3390/su162411066>
19. Zorlu, K., & Dede, V. (2023). Evaluation of nature-based tourism potential in protected and sensitive areas by CRITIC and PROMETHEE-GAIA methods. *International Journal of Geoheritage and Parks*, 11(3), 349-364. <https://doi.org/10.1016/j.ijgeop.2023.05.004>
20. Silva, S., & Pinho, M. (2023). Protected Areas and Nature-Based Tourism: A 30-Year Bibliometric Review. *Sustainability*, 15(15), 11698. <https://doi.org/10.3390/su151511698>
21. State Strategy for Regional Development for 2021-2027. (2020). Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 695 of 5 August 2020. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/695-2020-%D0%BF> (in Ukrainian)
22. Development Strategy of Kharkiv Oblast for 2021-2027. (2020). Kharkiv: Kharkiv Regional State Administration. Retrieved from: <https://kharkivoda.gov.ua> (in Ukrainian)

Submission received: 02.04.2026 / Revised: 03.05.2026 / Accepted: 07.05.2026 / Published: 30.05.2026